

mákkal a szerzők csak elkezdték a fontos társadalmi és kulturális kérdések boncolgatását.

Szabó és Sárosi árnyaltan, a képregényes formanyelvet egyre biztosabban beszélve mesélik, mesélték Bereg és Anzel történetét, utalásokat téve a sci-fi kimagasló filmes és irodalmi alkotásaira (Stanisław Lem, Philip K. Dick: *A Maze of Death*, *Mátrix*). Különös érzékenységgel emelnek be olyan témákat, mint a test és a tér viszonya, azok manipulálása, vagy a többszereplős virtuális játék. Remélem, hogy valamilyen módon lehetségessé válik a Fantomatika képregény felélesztése, a megálmodott történet elbeszélése, és a képregényolvasók és -alkotók közössége rátalál arra a modellre, amelyben a magyar képregényes projektek fenntarthatók.

Zina Veszélyes kölykök HáttérZaj LitZine

(fanzinok)

Kráncz Bence

A SZABADSÁG HATÁRAI

Új magyar fanzinok

Második virágkorát éli a magyar fanzinkultúra. Az első virágkort a rendszerváltás körüli évek hozták, mikor a házilag kivitelezhető nyomdai eljárások elterjedésével és a sajtótermékek szabályozásának liberalizálásával egyszerre, nagy számban váltak láthatóvá zenei (Isten malaca, Második Látás), politikai (Anarcho-Kommunista Akció, Rendszer

ellen) és közéleti-irodalmi (Genyó Szívó Disztroly, TACS) kiadványok. A magyar fanzin a kilencvenes években folyamatosan létezett, elsősorban zenei és irodalmi, ritkábban képzőművészeti témájú kiadványok jelentek meg. A kétezres években az internetes publikáció lehetőségei és szabadsága miatt szorult háttérbe a nyomtatott forma, 2015 után viszont ismét népszerűvé váltak a szubkulturális kiadványok. A friss trend meghatározó vonása, hogy felhajtóerejét nem a zenei vagy az irodalmi színtér pezsgése, hanem a képregényes és az animációs közeg kreativitása adja, ami jól látható a kiadványok fősodrában is: a hagyományos fanzinokénál professzionálisabb grafikai és nyomdai kivitelezésű, a történetközpontúság és az összefüggő narratíva helyett a kollázs-elvet és a kép-szöveg kísérleteket preferáló füzetek sora jelenik meg. Jelképesen erről a stílárís áthangolásról szól a fanzinszíntér legfontosabb rendezvényének, a 2018-ban harmadszor megrendezett Ukmukfukk Zinefesztnek az önmeghatározása is, amelyben elkülönül egymástól az amatőrséget és a rajongói alapállást kifejező „fanzin” szó és a magazin formátumhoz közelebb álló, profibb kiadványokat ígérő „zine” kifejezés.

A kétnapos Ukmukfukkon számos hazai és egyre több külföldi alkotó vesz részt árusként, így a teljes kínálat felmérése jóformán lehetetlen. A legjobban látható, sorozatjellegük miatt egyre gyakrabban keresett kiadványokat olvasva azonban mégis felismerhető néhány általános tendencia, amely meghatározza az újdonságok műfaját és vizuális világát is. Ellentmondásos helyzet: az Ukmukfukk és általában a fanzinkultúra a sokszínűség, a teljes alkotói szabadság elveit hirdeti, a rendezvényen kapható kiadványok fősodra mégis felismerhetően egy irányba tart, ugyanazt a képi stílust variálja, és témáit tekintve is hasonló motívumokból, felvetésekből indul ki. Az egyes fanzinokon belül továbbra is érvényesül a kompromisszummentes kreativitás és a l'art pour l'art, azonban három-négy új kiadványt egymás mellé téve mégis úgy látszik, az alkotók nagyjából ugyanúgy akarnak szabadok lenni, inspirációik átfedésben vannak, és provokatív eszközeik is hasonlóak. A 2018-as Ukmukfukkon egyszerre volt érezhető a megélt alkotói szabadság lehetősége és az is, hogy az alkotóknak lenne még terük tovább tágítani a fanzinforma határait.

A tematikai és stílárís egyezéseket magyarázhatja a rendezvény szervezőinek ismeretségi hálója, kurátori választásai. Lerch Júlia, Marjai Petra Lilla és Sebesvári Soma egyaránt a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem aktív vagy néhány éve végzett hallgatói közé tartoznak, Lerch

média design, Marjai és Sebesvári animáció szakra jártak. Mindhárman tagjai annak az alkotói körnek, amely ma külföldi fesztiválszereplések és a hazai médiareprezentáció szempontjából a leginkább meghatározza a kortárs magyar animációt, és amely az elmúlt években Bucsi Réka, Tóth Luca, Andrasev Nadja, Lovrity Kata és mások munkái révén a magyar film elmúlt évekbeli sikereinek is tevékeny részese lett. Hasonló a hasonlót vonzza: ha nem is lehet kijelenteni, hogy ez az animációsfilm-, képregény- és fanzinkészítéssel is foglalkozó, huszonevésekéből, kora harmincasokból álló társaság „ugyanúgy rajzol”, azért világos, hogy stílusuk számos hasonlóságot mutat. Elvetik a realiztikus, „Disney-stílusú” animációt, a büszke professzionalizmus helyett a trashanimáció iróniáját, az epikus fikció helyett pedig a hétköznapi élményekből kiinduló alig-történeteket részesítik előnyben, és lendületesen kapcsolódnak be a feminista diskurzusba.

Mindez jól látszik a „fanzinrenewánsz” emblematikus kiadványának tekinthető Zina legfrissebb számában is. A Zina alkotói kollektívájának tagja szinte mindenki, akit az imént név szerint kiemeltem, szellemissége pedig magától értetődően feminista. A sorozat új száma arculatát, formátumát tekintve messze van a házilag sokszorosított, felvállaltan amatőr fanzinoktól, és a művészeti albumokhoz kerül közelebb, jól mutatva, hogy a képzőművészeti irányultságú mai magyar fanzinkultúra valóban sokkal kevésbé „rajongói” és amatőr tartalmakat kínál, mint a rendszerváltás időszakában megjelent előzményei. Az új Zina valójában kicsi, kemény borítós könyv, amelyben ötletes megoldással kerülnek egymás mellé és különülnek el mégis a női, illetve férfi szerzők által készített rajzok. A *Lánybúcsú* című rajz poénja alapján egy kiadás közös drogozás során kiforró szerkesztői koncepció szerint a nők munkáinak hívószava a pornó, a férfiaké a romantika. A zömében kétoldalas, nem történetmesélő rajzokon értelemszerűen tobzódnak a szexuális motívumok, a munkák viszont ritkán mutatnak túl az egyszerű gegeken, az internetes pornó címeinek, szexista kultúrájának kifigurázásán – a duzzadó péniszek lerajzolása olyan csábító lehetőségnek bizonyult, hogy a romantika tematikájú férfiszekcióban is sűrűn előfordul.

A *Zina & Zénó* alcímű kiadvány legsikerültebb darabjai azok, amelyek túlmutatnak a kamaszos disznóvicceken. Ilyen Tóth Luca saját verse köré épülő kétoldalasa – az alkotók neve szándékosan nincs feltüntetve a rajzokon, ezért ott tudom megnevezni őket, ahol felismerem a stílusukat –, amelyben az egymásba fonódó, robusztus, meztelen

emberalakok valójában csak illusztrálják a szöveget. A költőként magát először exponáló Tóth *Félszeg pornó* című verse ötvözi a provokatív szexuális kiszólásokat („Kinyallak hátulról, csak szeress!”) az amatőr hatású kínrímeikkel („Titkot súgok Beléd, / Visszhangozzon beled.”). Fésületlensége ellenére azonban a vers zárlatának önleleplező pátosza hiteles és megrendítő marad, az utolsó kép plaszticitása megkapó: „Tudd meg, magányom szánalmasabb már nem is lehet. / Nyári este, pózna végén / párját váró gólya, kelepelek.” Az volt az érzésem, a *Zina & Zénó* alkotói Tóth Lucával ellentétben többnyire megelégedtek a harsány és provokatív témafelvetés biztosította olcsó poénokkal, és kevesen mertek valóban kockáztatni. Markáns feminista nézőpontot érvényesítenek a fiktív *Juicy Girl* című pornósorozat címlapjai, amelyek a hősnő szexuálisan továbbra is hiperaktív időskoráig ívelnek, rávilágítva a pornó fiataliskultuszának fonákságára. Az egyívású poénok közül ugyancsak kiragyog Szakadát Maja szemérmes rajza, rajta szelíd, a vad szexnek közelébe sem merészkedő emberalakokkal és a szerzői korlátokat felvállaló, vallomásszerű felirattal („Eskü, megpróbáltam pornót rajzolni”). Szakadát éppen azáltal erősíti meg szerzői öntudatát, hogy csak tessék-lássék módon vesz részt a pornórajzolásban – az alkotóközösség része marad, mégis egyértelműen jelzi a kívüllálását.

Ha narratív struktúrája nem is, tematikai koncepciója azért volt az új Zinának, ellentétben a *Veszélyes kölykök* című, ugyancsak női alkotói kör által jegyzett füzettel. A fanzin formába természetesen minden beleillik, az Ábrányi Luca Kata, Balázs Bori, Kávai Fanni és Somogyi Sára által készített füzet műfaját tekintve viszont leginkább olyan artbooknak tekinthető, amely kortárs magyar popzenei szövegrészeket tárít a különböző rajzokhoz. A szex ezúttal is vezérmotívum, elsősorban a beemelt hiphopvendégszövegek révén. A számcímek és az előadók itt sincsenek feltüntetve – úgy tűnik, a nagyvonalúan kezelt szerzői autoritás fanzinjellegzetesség –, de a rapzenészekon kívül az énekesdalszerzők szubkulturális sztárjai közül előkerülnek Szabó Benedek és a Csaknekedkislány zenekar szövegei, valamint a *VAN valami furcsa és megmagyarázhatatlan* egyik betétdala is. A címe és egy kósza, de fontos Ákos-idézet révén szolid kilencvenesévek-nosztalgiaát is megpendítő *Veszélyes kölykök* így az alternatív kánonképzés feladatára is vállalkozik.

A felidézett dalok popkulturális rangját a melléjük társított rajzok hivatottak emelni, azok színvonala viszont inkább kikezdi a vállalkozás hitelét. Az alkotók ugyanis többnyire nem tudtak kreatívan hozzájárulni a felettből népszerű trashesztétikához; rajzaik nemcsak

„úgy csinálnak”, mintha rosszak lennének, hanem valóban azok. Egy-egy jobban sikerült kompozícióra tucatnyi feledhető krocki és BA-s művészeti egyetemisták tanóráin felskiccelt vázlat jut. A hiba lehetősége, a rossz minőség persze a fanzinkultúra előjoga, ám a Veszélyes kölykök nyomdai kivitelezése, arculata – melynek az Ukmukfukkon részei voltak a kiadvány mellé osztogatott matricák és szerencsesüti-mondatok – a füzetes formátum ellenére sem amatőr, és emlékeim szerint az ára is a professzionálisabb kötetekét idézte. A Veszélyes kölykök rokonszenves, de ronda és féltehetségű munka, amelynek fesztiválos jelenlétét az Ukmukfuk animációs és képzőművészeti irányultsága magyarázhatja, miközben zenei és irodalmi fanzinból sokkal kevesebbet lehetett találni a rendezvényen.

A HáttérZaj Litzine-t éppenséggel a fesztivál egyetlen tisztán irodalmi fanzinjaként kínálták a standon. Az összeszokott, de az irodalmi nyilvánosságban jóformán teljesen ismeretlen tagokból álló írókör füzetete „hagyományos” fanzinnak tűnik: noha könnyen beazonosítható műfajú szövegeket – novellákat, verseket és egy „kérdőívet” – tartalmaz, a formája szándékosan kollázsszerű és rontott. A papírkivágásos technika, a gyenge nyomdai minőség és a kézírásos betétek felvállaltan amatőr megközelítést tükröznek, és a Zina vagy a Veszélyes kölykök színes lapjaival ellentétben a fekete-fehér kivitelezés is keresetlenné és egyszerűvé teszi a kiadványt. A szerkesztői szándék azonban nyilván az, hogy ez a keresetlenség és karcosság tegye hitelessé a HáttérZajt.

A friss számban az aktivista közösségi térként is használt FERi galériában tartott felolvasás anyaga jelent meg. A szövegeket a feminista hangoltság köti össze a Zina és a Veszélyes kölykök rajzaival, újfent bizonyítva, hogy a társadalmi szerepvállalás mely formája érdekli leginkább a fiatal fanzinszerzőket. A szerkesztők jó érzékkel a füzet elején emelték ki a valóban legerősebb művet, Hegedűs Nóra *Négyeshatos* című novelláját, amely a zsúfolt villamoson elkövetett szexuális zaklatás történetét meséli el rövid párbeszédekben és gondolatfutatokban, az egyes résztvevők nézőpontjából. A mindennaposnak számító, gusztustalan fogdosás leírása éppen azért válik különösen erőteljessé, mert megjelenik benne a szemtanúk perspektívája is („Mégis, mi a faszt csinálnánk, picim? Ne nézz oda, és kész.”), sőt Hegedűs bohókás, de ebben a kontextusban inkább sötéten groteszknek ható ötlettel a közelben tébláboló kutya nézőpontját is a történetbe szerkeszti. A *Négyeshatoson* kívül a többi szöveg inkább félamatőr, a provokációval, zsigeri hatáskeltéssel ügyesebben (Zboray Kristóf Vencel: *Vörös háromszög*; Holt

Lenszki: *Személyes holmik*) vagy gyengébben (Zsidró Dominik: *Erekcio*) próbálkozó munka, amelyek ugyanakkor mégis sokkal inkább a helyükön vannak a csúnyságát büszkén vállaló HáttérZajban, mint a Veszedlyes kölykök alkotóinak rajzai egy jóval feljebb pozicionált, nagyobb presztízsűnek mutatkozó kiadványban. A bevallottan a teljesség igénye nélkül szemlézett fanzinokon tehát leginkább az erőteljes képzőművészeti és animációs orientáció, valamint az eldöntetlenség érezhető: amatőr és profi, felszabadultan kreatív és normakövető, fanzinjellegű és művészeti albumokat idéző kiadványokkal egyaránt találkozhattunk. Úgy tűnik, a szabadság határainak kitapogatása folyamatos, soha véget nem érő feladat.